

سرشناسه	بیرامی، منصور، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	روان‌شناسی فرهنگی / تألیف منصور بیرامی، جعفر بهادری خسروشاهی.
مشخصات نشر	تهران: آوای نور، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۲۴۸ص.
شابک	978-600-309-070-5
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
یادداشت	واژه‌نامه.
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	روان‌شناسی قومی
موضوع	فرهنگ
موضوع	روابط فرهنگی
شناسه افزوده	بهادری، جعفر، ۱۳۶۵ -
رده بندی کنگره	۲GN-۱۳۹۲۵-۹ / ۹۹۰
رده بندی دیویی	۸/۱۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۳۹۴۰۹۷

روان‌شناسی فرهنگی

تألیف: دکتر منصور بیرامی، جعفر بهادری خسروشاهی

ناشر: انتشارات آوای نور

صفحه‌آرا: منیرالسادات حسینی

ویراستار: فرمهر صدیقی

چاپ اول ۱۳۹۳

تیراژ: ۵۰۰ جلد

چاپ و صحافی: تایماز

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۰۷۰-۵

● تهران: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری ۹۹۵

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۸۸۲ / ۶۶۴۸۰ - همراه: ۰۹۱۳۲۰۰۴۵۵۷

● نمایندگی فروش ۱: تهران - خیابان انقلاب - شماره ۱۲۱۲ - فروشگاه گوتنبرگ

● نمایندگی فروش ۲: تهران - خیابان انقلاب - پایانه اندیشه - فروشگاه دهخدا

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

قیمت ۱۴۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار
۱۷	فصل ۱: فرهنگ چیست؟
۱۹	فرهنگ چیست؟
۲۲	تعاریف فرهنگ
۲۲	۱- تعریف توصیفی
۲۲	۲- تعاریف تاریخی
۲۳	۳- تعاریف هنجاری
۲۳	۴- تعاریف روان‌شناختی
۲۳	۵- تعاریف ساختاری
۲۴	۶- تعاریف ژنتیکی
۲۴	کاربردهای مفهوم فرهنگ
۲۷	خرده فرهنگ
۲۸	تفاوت‌های فرهنگی
۳۰	فرهنگ مادی و غیرمادی
۳۰	فرهنگ مادی
۳۱	فرهنگ غیرمادی یا معنوی
۳۳	منابع
۳۵	فصل ۲: روان‌شناسی فرهنگی
۳۷	زمینه‌های روان‌شناسی فرهنگی
۳۸	فرهنگ روان‌شناسی و روان‌شناسی فرهنگی
۴۱	اهمیت فرهنگ در زندگی انسان

روان‌شناسی فرهنگی ۴۳

مطالعات روان‌شناسی فرهنگی ۴۴

آسیب‌شناسی فرهنگی ۴۵

تفاوت‌های فرهنگی در مفاهیم روان‌شناسی ۴۶

علل شکل دهنده فرهنگ از دیدگاه روان‌شناسی ۴۹

ت: تکامل ۴۹

ر: رستگاه‌های متفاوت ۵۰

ج: نیازهای روان‌شناختی بشر ۵۱

د: ارتباط بین شخص ۵۲

ر: شخصیت ۵۳

منابع ۵۶

فصل ۳: مفهوم فرهنگ و تاریخ روان‌شناسی ۵۷

تاریخ روان‌شناسی ۵۹

پویایی‌های فرهنگی ۶۴

گسترش توجه به فرهنگ ۶۵

انقلاب شناختی ۶۶

دیدگاه سمبولیک به فرهنگ ۶۶

نظریه‌ی ناکاملی ۶۷

منابع ۶۸

فصل ۴: ویژگی‌های فرهنگی جوامع از دیدگاه روان‌شناسی ۶۹

مقدمه ۷۱

شکل‌گیری و تکامل فرهنگ جامعه ۷۲

۱- فرهنگ‌پذیری یک سویه: ۷۲

۲- فرهنگ‌پذیری دو سویه: ۷۳

۳- فرهنگ‌پذیری از طریق رویارویی تمدن‌ها و ملت‌ها: ۷۳

ریشه‌های بسته بودن فرهنگی ۷۵

۱- فشردگی جمعیت ۷۵

۲- همگنی ۷۵

۳- انزوای جغرافیایی ۷۵

تفاوت ساختاری عمیق بین فرهنگ‌ها ۷۸

منابع ۷۹

فصل ۵: رویکردهای روان‌شناسی فرهنگی ۸۱

مقدم ۸۳

رویکرد آمیک ۸۳

رویکرد اتیک ۸۳

رویکرد اتیک ۸۵

الف: معنادار بودن ابر ۸۶

ب: معنادار بودن هدف در تالیف ۸۷

ج: معنای اجتماعی موقعیت آزمایش ۸۸

روش‌های تحقیق در روان‌شناسی فرهنگی ۸۹

از روان‌شناسی بین فرهنگی تا روان‌شناسی فرهنگی ۹۱

منابع ۹۴

فصل ۶: ارتباط فرهنگ و علوم روان‌شناختی ۹۵

مقدمه ۹۷

فرهنگ و علوم تجربی ۹۷

تأثیر ارزش‌ها بر مطالعات روان‌شناختی ۱۰۴

یک علم روان‌شناسی یا چند علم روان‌شناسی ۱۰۵

روش درون‌نگری و روان‌شناسی ۱۰۶

انسان‌شناسی در علوم روان‌شناختی ۱۰۸

منابع ۱۱۱

فصل ۷: فردگرایی و جمع گرایی	۱۱۳
مقدمه	۱۱۵
تفاوت های اصلی فردگرایی و جمع گرایی	۱۱۸
۱- تعریف خود	۱۱۹
۲- ساختار اهداف	۱۱۹
۳- تأکید بر هنجارها در مقابل نگرش ها	۱۱۹
۴- رابطه ی مندی در مقابل عقلانیت	۱۲۰
شیوع فردگرایی و جمع گرایی	۱۲۰
رابطه بینستان گرایی و فردگرایی	۱۲۱
رابطه میان فرهنگ فردگرایی	۱۲۱
فردگرایی ایرانی	۱۲۲
نوع نگرش درباره ی جمع گرایی - فردگرایی در عصر ظهور	۱۲۵
اصالت فرد و جامعه از دیدگاه اسلام	۱۲۶
اصالت فرد و جامعه از دیدگاه سکولار	۱۲۶
اسلام و ارزش های فردی انسان	۱۲۹
۱. شناساندن جایگاه و کرامت انسان به او	۱۲۹
۲. متوجه نمودن انسان به دسیسه های شیطانی	۱۲۹
۳. شناساندن جایگاه انسان در دنیا	۱۳۰
۴. برقراری ارتباط قلبی با خدا	۱۳۱
۵. بازداشتن از انحلال شخصیت	۱۳۱
۶. مسئول بودن شخص در برابر عملکردهایش	۱۳۱
اسلام و ارزش های جمع گرایی	۱۳۲

۱. تأکید بر جمع‌گرایی در عبادات ۱۳۲

۲. تذکر به وحدت دشمنان برای مقابله با حق ۱۳۳

۳. جمع‌گرایی یک سنت در آفرینش ۱۳۴

۴. تقویت اصل برادری در میان مردم ۱۳۵

۵. دعوت به صله‌ی رحم ۱۳۵

۶. صریح بودن امر به جماعت ۱۳۸

۱۳۹ بیع

فصل نهم: زمینه و بافت فرهنگی جوامع فردگرا و جمع‌گرا ۱۴۱

نقش زمینه و بافت فرهنگی جوامع فردگرا و جمع‌گرا در ادراک خود و ادراک دیگری ۱۴۳

منابع ۱۵۴

فصل ۹: دیدگاه‌های زمینه‌گرایی در روان‌شناسی فرهنگی ۱۵۵

مقدمه ۱۵۷

دیدگاه زمینه‌ای ۱۵۸

اتولوژی ۱۵۸

بوم‌نگری ۱۶۱

اجتماعی- فرهنگی‌ها ۱۶۴

منابع ۱۶۷

فصل ۱۰: شخصیت و فرهنگ ۱۶۹

مقدمه ۱۷۱

دیدگاه اندیشمندان مکتب انسان‌شناسی روان‌شناختی در مورد فرهنگ و شخصیت ۱۷۳

۱- دیدگاه لیبتون ۱۷۴

۲- دیدگاه کاردینر ۱۷۵

۳- دیدگاه بندیکت ۱۷۶

۴- دیدگاه مید ۱۷۸

انتقادات بر اندیشه مکتب فرهنگ و شخصیت	۱۸۰
ساختار شخصیت در فرهنگ‌های فردگرا یا جمع‌گرا	۱۸۱
منابع	۱۸۷

فصل ۱۱: مفهوم خود و فرهنگ

خود	۱۹۱
دیدگاه‌ها و رویکردهای مختلف در خصوص مفهوم خود	۱۹۲
۱- دیدگاه اجتماعی	۱۹۲
۲- دیدگاه شناختی	۱۹۳
۳- دیدگاه شناختی-اجتماعی	۱۹۳
۴- دیدگاه روان‌توسعه‌یابی	۱۹۴
مفهوم خود در فرهنگ شرق و غرب	۱۹۴
تمایز بین خود و غیر خود	۱۹۸
خودافزایی در مقابل خودزدایی	۲۰۰
همسانی خود در مقابل دورویی	۲۰۲
منابع	۲۰۵

فصل ۱۲: تعلیم و تربیت و فرهنگ

مقدمه	۲۰۹
رابطه فرهنگ و تربیت	۲۱۰
محیط‌های آموزشی و تنوع فرهنگی	۲۱۱
۱- ارتقای سطح انسجام فرهنگی	۲۱۳
۲- احترام و ارزش‌گذاری به خرده‌فرهنگ‌ها	۲۱۳
طراحی محیط‌های آموزشی دارای تنوع فرهنگی	۲۱۴
منابع	۲۱۶

فصل ۱۳: مذهب و روان‌شناسی فرهنگی ۲۱۷

مقدمه ۲۱۹

علت اهمیت مذهب در روان‌شناسی فرهنگی ۲۲۰

دین و فرهنگ ۲۲۳

رابطه دین و فرهنگ ۲۲۵

منابع ۲۲۸

فصل ۱۴: فرهنگ و بهزیستی روانی ۲۲۹

مفهوم بهزیستی روانی ۲۳۱

تمایز بین سطوح بوم‌شناختی و فردی ۲۳۲

بهزیستی روانی و آن به یک تعادل نیمه ثابت ۲۳۴

عوامل فرهنگی اثر بر بهزیستی روانی ۲۳۵

بسته بودن ۲۳۵

پیچیدگی فرهنگی ۲۳۶

فردگرایی ۲۳۷

بهداشت ۲۳۸

منابع ۲۴۰

واژه نامه انگلیسی به فارسی ۲۴۱

پیشگفتار

مغز انسان حدود یک و نیم کیلو وزن دارد. با این وجود این عضو کوچک بسیار حیرت‌انگیز منبع تمام رفتارهای انسان و به طور همزمان اتاق کنترل همه‌ی اعمال بسیار پیچیده‌ی انسان است. مغز منبع شناخت، حافظه، افکار و آنچه ما هوش می‌نامیم، است. نیازی نیست که شما نگران کنترل ضربان قلب، فشارخون، ترشح هورمون یا سیستم ایمنی خود باشید، مغز به طور اتوماتیک این کار را برای شما انجام می‌دهد. لکن علی‌رغم این پیچیدگی، این جعبه سیاه گشوده شده است. تکنیک‌های عکس برداری از مغز، تصویرهای کامپیوتری برش از مغز، تصویرهای برش از پوزیترون منتشر شده، عکس برداری طنین مغناطیسی کاربردی و نوار مغزی به زیبایی، این جعبه‌ی پیچیده را گشوده‌اند.

نگاه و تأمل ابتدایی، فرهنگ را بسیار ساده‌تر از آن جلوه می‌دهد که بتوان آن را از لحاظ پیچیدگی با مغز مقایسه کرد. لکن فرهنگ با قدرت پیچیده است که تکنیک‌هایی برای گشودن این سیستم و ساختار ظاهراً ساده شکل نگیرد. دلایل مختلفی برای پیچیدگی قابل ذکر است: دلیل عمده‌ی آن، کارکردهای متعارض فرهنگی است. عنوان مثال وقتی یک کودک ایرانی در موقعیت ارتباط با خدا و در مقام تشکر از او قرار می‌گیرد، دست‌های خود را بلند کرده و به آسمان خیره می‌شود. در حالی که یک کودک هوپی از قبیله‌ی سنج پوست آمریکایی در این موقعیت سریعاً به زمین خم شده و تلاش می‌کند ارتباط با خدای خود را بر زمین برقرار کند.

اندیشه‌ی دینی و فرهنگی حاکم بر کودک ایرانی بر او القاء می‌کند که منبع قدرت، ملکوتی است و برای ارتباط با او باید در آسمان‌ها جستجو کرد. در حالی که اندیشه‌ی دینی فرهنگی حاکم بر کودک قبیله‌ی هوپی بر او القاء می‌کند مرجع قدرت، آن چنان قوی است که وزن زمین‌ها را تحمل می‌کند و به راحتی می‌تواند آن‌ها را بلرزاند و حرکت دهد؛ فلذا برای ارتباط با او باید به اعماق زمین رفت.

دلیل دوم این که فرهنگ یک مفهوم احتمالاتی است، به این معنی که اگر ویژگی‌های مفهوم فرهنگ را لیست کنیم و چند مصداق فرهنگی نام ببریم، قطعاً همه‌ی مصداق‌ها به طور برابر و مساوی همه‌ی ویژگی‌ها را به صورت ثابت و یکجا نخواهد داشت.

دلیل دیگر این که علیت حاکم بر فرهنگ خطی نیست. در مسائل فرهنگی، علیت حلقوی یا دورانی حاکمیت دارد. به این معنی که فرهنگ هم علت است و هم معلول و هرگز نمی‌توان یک متغیر مرتبط با فرهنگ پیدا کرد که بتوان آن را نادیده گرفت. در مطالعه‌ی فرهنگ حتماً باید در بر داشت همه چیز بر همه چیز مؤثر است. گاهی فرهنگ را بسیار ظالم می‌دانند، به این صورت که به عنوان علت، قالب‌های خود را چنان بر افراد تحت پوشش خود تحمیل می‌کند که حتی منطوق پیشین آن را آن‌ها سلب می‌کند و با تحمیل قالب فکری خاص شدیداً افراد را مدافع خود می‌نماید.

دلایل متقن دیگری از وجود دارند که این پیچیدگی را تبیین می‌کنند و همین پیچیدگی مطالعه‌ی فرهنگ را در منظر علوم مختلف از جمله جامعه‌شناسی، معرفت‌شناسی، علوم سیاسی، مردم‌شناسی و روان‌شناسی تبیین می‌کند. همین استدلال در این کتاب تلاش بر این است تا فرهنگ از دیدگاه روان‌شناختی مورد بررسی قرار گیرد.

به رسم مرسوم و جهت فراهم ساختن زمینه‌ی مناسبی برای فصل‌های بعدی، در فصل اول کلیات بحث از جمله این که «فرهنگ چیست» و حوزه‌هایی که می‌توان برای تعریف فرهنگ ارائه کرد، معرفی شده‌اند و در ادامه کاربردهای مفهوم فرهنگ، خرد فرهنگ و تفاوت‌های فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در فصل دوم، با عنوان روان‌شناسی فرهنگی، پایه‌های نظری و تجربی، تعریف، تعامل فرهنگ و شخص در روان‌شناسی فرهنگی، تعریف روان‌شناسی فرهنگی، مفاهیم روان‌شناسی فرهنگی، آسیب‌شناسی فرهنگی، فرایندهای روان‌شناختی وابسته به فرهنگ و روش‌های سنجش و بررسی فرهنگ از دیدگاه روان‌شناسی به تفصیل مورد بحث قرار گرفته‌اند.

تاریخ علم آن‌چنان پیشرفت کرده است که امروزه مرز هفتمی علوم را شکافته و برای خود علم مستقل شده است. تاریخ پزشکی، تاریخ روان‌شناسی و تاریخ فرهنگی از جمله‌ی آن‌هاست به همین سبب مفهوم فرهنگ در تاریخ روان‌شناسی در فصل سوم مورد بحث واقع شده است تا

زمینه‌ی تاریخی لازم نیز برای فرهنگ هم از دیدگاه روان‌شناختی و هم در حوزه‌ی علم روان‌شناسی فراهم گردد.

ویژگی‌های فرهنگی یعنی الگوهای جمعی اعتقادی، نگرش‌های جاری و ارزشی حول یک درون‌مایه‌ی سازمان یافته نیز از دیدگاه روان‌شناختی مهم‌اند. این بحث عنوان فصل چهارم است. بحث رویکردها، به عنوان چشم‌انداز کلی که مجموعه‌ای از تئوری‌ها را به دلیل پارادایم‌های مشترک در خود جای می‌دهند در روان‌شناسی از اهمیت کلیدی برخوردارند. با همین رهیافت، رویکردها در حوزه روان‌شناسی فرهنگی نیز مطرحند و در فصل پنجم مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در کتابی با عنوان روان‌شناسی فرهنگی باید ارتباط فرهنگ با علوم روان‌شناختی به زیبایی توصیف شود تا زیبایی پرداختن به عنوان روان‌شناسی فرهنگی تبیین شود. این استدلال در فصل ششم انجام گرفته است.

برخی از فرهنگ‌ها بر خواسته‌ها، تقاضاهای فردی و فرایند شکل‌گیری آن در قالب ویژگی‌های منحصر به فرد تأکید می‌کنند که فرهنگ‌های فردگرا نامیده می‌شوند، متقابلاً فرهنگ‌های دیگر حتی تقاضاهای فردی و فرایند شکل‌گیری آن را در قالب ملاحظه‌های لحظه به لحظه‌ی دیگران مهم می‌پندارند که فرهنگ‌های جمع‌گرا نامیده می‌شوند. فصل هفتم با عنوان فردگرایی و جمع‌گرایی ملاحظات روان‌شناختی مرتبط با این تفاوت‌ها را کنکاش قرار می‌دهد. شکل‌گیری مفهوم خود امری فرایندی و شناختی است. در هر فرهنگی افراد نسبت به خود به عنوان یک موجود انسانی، مشابه و متفاوت از دیگری و به عنوان عامل عمل و توانایی پندیدن خود، شناختی دارند که سازمان‌یابی آن در فرهنگ‌های مختلف مشابه آن است. از طرف دیگر، ناهمبندی چون خود، انسان و شخص از ارزش‌های فرهنگی مستقیماً اثر می‌پذیرند؛ فلذا، معنی و مفهوم ذاتی در فرهنگ‌های مختلف یکسان نمی‌باشد؛ بحثی که در فصل هشتم به طور مبسوط به آن پرداخته شده است.

در فصل نهم دیدگاه‌های اتولوژی، بوم‌نگری، اجتماعی-فرهنگی با عنوان کلی دیدگاه‌های زمینه‌گرایی در روان‌شناسی فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. شخصیت به عنوان عامل اصلی سازمان‌دهنده‌ی رفتارهای انسان در قالب عناصر فرهنگی با عنوان شخصیت و فرهنگ در فصل دهم مورد بررسی واقع شده است. خود به عنوان احساس «وجود منحصر به فرد» در افراد بشر به طور ویژه با تأکید بر تفاوت‌ها در فرهنگ‌های غربی و شرقی به تمایز بین خود و غیر خود،

خودافزایی در مقابل خودزدایی، همسانی خود در مقابل دورویی در فصل یازدهم با عنوان تبعات فرهنگ در حوزه‌ی خود به تفصیل مورد بحث واقع شده است.

یکی از مسائل فرایندی و لحظه به لحظه‌ای افراد بشر در دل فرهنگ بحث تعلیم و تربیت است. این بحث را در فصل دوازدهم مطالعه فرمایید و اما مهم‌ترین مفهومی که در قالب روان‌شناسی فرهنگی به دلایل متعدد باید مورد بحث و بررسی قرار گیرد و در مورد آن کتاب‌ها نوشته شده مذهب است؛ پدیده‌ای که از بدو خلقت به همراه بشر بوده و تکوین پیدا کرده و در نهایت به مذهب اسلامی منتهی شده است. مذهب و روان‌شناسی فرهنگی عنوان فصل سیزدهم است.

در نهایت در فصل آخر و چهاردهم به فرهنگ به عنوان یک پدیده‌ی علی که می‌تواند به بهزیستی روانی منجر شده و یا فرد را دچار آسیب روانی کند، نگریسته شده است. با توجه به اینکه در فصل کتاب را می‌توان بدون پرداختن به فصل‌های قبل و بعد مطالعه کرد، منابع استفاده شده در هر فصل در آخر آن ذکر شده است.

انتظار بر این است که خواننده‌ی با فرهنگ یا لحاظ قواعد روان‌شناسی فرهنگی، کاستی‌ها و معایب را با اطمینان خاطر لحاظ کرده و در صورت امکان برای یادگیری و اصلاح در اختیار مؤلفین قرار دهد.

دکتر منصور بیزامی

۱۳۹۳